

stříků. První větší seznámení s Fodorovou filosofií jak na Slovensku, tak v Česku, si zaslouží rozhodně lepšího zacházení.

Jiří Nosek

**Marta Vlasáková: *Bernard Bolzano.
Cesta k logické sémantice.***

Filosofia. Praha 2005, 108 s.

Monografie Marty Vlasákové je osvěžujícím stručným úvodem do studia logických názorů Bernarda Bolzana v kontextu novější logické sémantiky (jde o publikaci autorčiny disertace).

Knížka začíná kratičkým historickým úvodem (*Historicko-biografické pozadí*) a je z větší části deskriptivní. Jde vlastně o výklad a kritický rozbor prominentních koncepcí z prvních dvou svazků Bolzanova *Vědosloví* (*Wissenschaftslehre*, Sulzbach 1837, dále jen WL). Autorka se zabývá především následujícími pojmy vyloženými Bolzanem ve WL: věta o sobě; pravda o sobě; názor, představa a pojem o sobě (jejich vnitřní vlastnosti, především obsah a rozsah); analytická věta, pojmová věta, slučitelnost, logické vyplývání (tj. Bolzanova odvoditelnost).

V kapitolách *Základní pojmy* (dále jen 1. kap.), *Bolzanovo pojetí pravdy a korespondenční teorie* (dále jen 2. kap.), *Pojmy a názory* (dále jen 3. kap.) a v kapitole *Variace představ* (dále jen 5. kap.) převažuje výklad nad kritickým rozbohem; dá se říci, že tyto kapitoly mají čtenáře obeznámit se základními Bolzanovými logickými koncepty (včetně nezbytného minima metafyzických), bez nichž by pro předem nepoučeného čtenáře byly nepřístupné kritické kapitoly *Obsah a rozsah představy* (dále jen 4. kap.), *Analytické věty* (dále jen 6. kap.) a *Logické vyplývání* (dále jen 7. kap.).

Marta Vlasáková zřejmě (podle bibliografie) pracovala s prvním vydáním WL z osobní knihovničky prof. Materny. Vycházela téměř výhradně z primárního textu a prakticky nechala stranou současnou (obsáhlou zahraniční) bolzanovskou literaturu včetně kritického vydání WL (Jan Berg, Hrsg.: ⁵1985-2000, 12 Bde. = Gesamtausgabe 1, Bde. 11/1-14/3).¹

¹ Bernard Bolzano - Gesamtausgabe, Hrsg. von Eduard Winter†, Jan Berg, Friedrich Kambartel, Jaromír Loužil, Bob Van Rootselaar: Fromman-Holzboog, Stuttgart-Bad Canstatt, seit 1969, E [Einleitungsbände], 1 [Schriften], 2A [Nachgelassene Schriften], 2B [Wissenschaftliche Tagebücher], 3 [Briefwechsel], 4 [Dokumente].

Ve 4. kapitole se autorka – podobně jako většina Bolzanových vykladačů – věnuje Bolzanovu útoku na port-royalský kánon o obráceném vztahu obsahu a rozsahu pojmu. Také ona konstatuje, že Bolzanův útok na tuto koncepci je v podstatě neoprávněný, protože port-royalský kánon samozřejmě platí při konjunktivním pojetí složenosti pojmu, které předpokládá. Ačkoli autorka Bolzana explicitně nehájí, ukazuje Bolzanovu koncepci obsahu pojmu v kontextu tradiční koncepce pojmu a definice založené na znacích (*Merkmale, genus proximus et differentia specifica*), tj. představuje tento notorický Bolzanův útok v souvislosti jeho širší polemiky s dobově obecně přijímanou naukou, což ho činí obecně přijatelnějším a atraktivnějším.

Nejvýznamnějšímu tématu bolzanovského bádání (od znovuoobjevení Scholzem ve 30. letech 20. století po Siebelovu monografii z roku 1996²) věnuje Vlasáková 18 stran. Jako všichni od Scholze po Siebela pojednává autorka Bolzanovu odvoditelnost spolu s Tarského vyplýváním, mj. se zabývá Etchemendyho útokem na Bolzanovo a Tarského vyplývání. Některé z důležitých rozdílů mezi odvoditelností a vyplýváním konstatuje, ale nakonec mezi oběma koncepcemi shledává jen „určité drobné rozdíly“. Vlasáková správně konstatuje, že Bolzanova odvoditelnost je druhem slučitelnosti a že tedy podle Bolzanovy koncepce úsudku neplatí teze *ex impossibili quodlibet* a *necessarium ad quodlibet*, což má být „intuitivně přijatelnější, nicméně z dnešního pohledu poněkud omezující“.

Rád bych věděl, v čem nás vyloučení těchto neintuitivních úsudků omezuje, to je však vedlejší. Pravdou nicméně zůstává, že odvoditelnost je druhem slučitelnosti, a nejde tedy o jakousi (Bergovu) „podmínku slučitelnosti“, kterou by bylo možno považovat za „drobný“ odmyslitelný rozdíl. Kdybychom totiž slučitelnost odmysleli, přišli bychom pochopitelně o samotnou odvoditelnost, která je přece jen jedním z druhů slučitelnosti. Obhájci příbuznosti Bolzanovy a Tarského koncepce obvykle poukazují na to, že WL obsahuje teoremy, které se slučitelností buď nejsou slučitelné nebo se za předpokladu slučitelnosti dají zesílit, což ukazuje na to, že Bolzano v průběhu mnohaleté práce na WL uvažoval také o koncepci jakési materiální odvoditelnosti, která by výše zmíněné teze nevyklučovala. Vlasáková uvádí (na str. 89 ad.) „několik nejzajímavějších“ teorémů odvoditelnosti z WL a hned první dva z nich patří k oněm pochybným z hlediska slučitelnosti. Autorka to nijak nekomentuje, pouze předesílá, že důkazy jsou zřejmé, a proto je neuvádí. Bod 1) na straně 89 (tato a další kurzivované věty jsou neformální parafráze): *Není-li věta – vzhledem k daným proměnným představám – obecně platná, nemůže být odvoditelná z jiné dané věty i z její negace.*, lze za předpokladu slučitelnosti ze-

² Siebel, Mark: Der Begriff der Ableitbarkeit bei Bolzano, in: Beiträge zur Bolzano-Forschung, Academia Verlag, Sankt Augustin Bd. 7, 1996.

sílít na: *Žádná věta není odvoditelná z jiné dané věty i z její negace*. Uvedený slabší teorém je zřejmě zajímavý pouze tehdy, nepokládáme-li slučitelnost za nutnou podmínku odvoditelnosti. Bod 2) uvedený na téže straně dokonce za předpokladu slučitelnosti neplatí: *Pokud je nějaká věta odvoditelná z více vět může být odvoditelná z negací některých z nich ba i všech*.

Zvláštní je autorčin postoj k Bolzanovým ontologickým předpokladům. Správně byt' stručně popisuje ontologický status bolzanovských entit o sobě (objektivně jsou, ale nemají časoprostorovou existenci), a pak – bez nějakých pozitivních tezí o Bolzanově logické ontologii – konstatuje, že jiné zdánlivě purističtější přístupy se „také“ dostávají do problémů se svými ontologickými nároky.

Druhá kapitola, která je z větší části věnována Bolzanovu induktivnímu důkazu nekonečného množství pravd o sobě, obsahuje inspirativní srovnání Bolzanovy koncepce předmětnosti představ (a tedy vět) s Russellovou teorií „určité deskripce“ (*definite description*). Tato kapitola končí upozorněním na jeden Bolzanův neúspěšný pokus vyrovnat se s paradoxem *lháře*.

Za nejzajímavější však považuji 6. kapitolu s jejím svérázným, leč zdařilým vysvětlením, „proč je Bolzanova definice analytické věty tak ‚divná‘“. Vlasáková má jistě pravdu, že užitečnost Bolzanova pojmu analytičnosti nelze docenit mimo kontext jeho koncepce pojmových vět. Nezvyklost Bolzanovy koncepce pro současného čtenáře spočívá právě v tom, že Bolzanova pojmová pravdivost (*a priori*) nekoinciduje s jeho analytičností (a to ani s logickou analytičností). V současnosti ovšem převládá názor, že rozsah nutnosti, *a priori* a analytičnosti je tentýž, což je sice algebraicky elegantní, nicméně nudné a prakticky neužitečné. Dovolím si náдавkem tvrdit, že Bolzano je mnohem důvěryhodnějším explikátorem Kantovy koncepce syntetického a priori než Kripke.

Domnívám se, že se českému čtenáři – zejména studentovi logiky nebo filosofie – v této knížce dostává do rukou inspirativní iniciační text k Bolzanově logické sémantice, který lze s úspěchem použít jako vodítko při četbě např. českého výboru z *Vědosloví*³ nebo jiného studijního vydání⁴ (podle jazykových možností čtenáře).

David Filip

³ Loužil & Bayerová (übers.), Berka, Hrsg.: *Vědosloví*, Praha 1981.

⁴ Kambartel, Hrsg.: *B. B.'s Grundlegung der Logik*, Hamburg ¹1963, ²1978; George (transl. & ed.): *Theory of Science*, Berkeley & LA 1972, Terell (transl.), Berg (ed.): *Theory of Science*, Dordrecht/Boston 1973.